

**TA'LIM VA TARBIYANING HUQUQBUZARLIKLAR
PROFILAKTICASIDAGI AHAMIYATINI TAKOMILLASHTIRISH**

Davurov Mahmudjon Murodjon o'g'li

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI IIV AKADEMIYASI KURSANTI

Kalit so'zlar: huquqiy tarbiya, profilaktika chora-tadbirlari, yoshlar tarbiyasi, huquqiy madaniyat, ijtimoiy mas'uliyat, innovatsion ta'lim, ijobiy xulq-atvor, jamiyat xavfsizligi.

Annotatsiya: Ushbu maqolada ta'lim va tarbiyaning huquqbuzarliklar profilaktikasidagi ahamiyati va uni takomillashtirish yo'llari tahlil qilinadi. Muallif ta'lim muassasalari, oila, mahalla va jamoatchilik institutlari orqali yosh avlodda ijobiy xulq-atvor, huquqiy ong va mas'uliyat hissini shakllantirishning ahamiyatini ko'rsatadi. Shuningdek, interaktiv va innovatsion ta'lim usullarini joriy etish, huquqiy va axloqiy bilimlarni uyg'unlashtirish hamda fuqarolik madaniyatini oshirish orqali huquqbuzarliklarning oldini olish samaradorligini oshirish yo'llari tavsiflangan. Maqolada takomillashtirilgan ta'lim va tarbiya tizimi nafaqat yoshlarning bilimini oshiradi, balki ularning ijtimoiy mas'uliyatini, axloqiy va huquqiy ongini rivojlantiradi, shuningdek, profilaktika inspektorlarining ishini qo'llab-quvvatlaydi.

Ключевые слова: правовое воспитание, профилактические меры, воспитание молодежи, правовая культура, социальная ответственность, инновационное обучение, позитивное поведение, общественная безопасность.

Аннотация: В статье рассматривается значение образования и воспитания в профилактике правонарушений и пути их совершенствования. Автор подчеркивает важность формирования положительного поведения, правового сознания и чувства ответственности у молодежи через образовательные учреждения, семью, махаллю и общественные институты. Также рассматриваются пути повышения эффективности профилактики правонарушений посредством внедрения интерактивных и инновационных методов обучения, интеграции правовых и этических знаний, а также формирования гражданской культуры. Совершенствованная система образования и воспитания способствует не только повышению уровня знаний молодежи, но и развитию их социальной ответственности, этического и правового сознания, а также поддерживает работу инспекторов по профилактике правонарушений.

Keywords: legal education, preventive measures, youth upbringing, legal culture, social responsibility, innovative learning, positive behavior, community safety.

Annotation: This article examines the role of education and upbringing in crime prevention and ways to improve it. The author emphasizes the importance of shaping positive behavior, legal awareness, and a sense of responsibility among youth through educational institutions, family, community, and public institutions. The paper also outlines ways to enhance the effectiveness of crime prevention by introducing interactive and innovative teaching methods, integrating legal and ethical knowledge, and fostering civic

culture. An improved system of education and upbringing not only increases the knowledge of young people but also develops their social responsibility, ethical and legal awareness, and supports the work of crime prevention inspectors.

KIRISH

Jamiyatda huquqbuzarliklarning oldini olish va jinoyatchilik darajasini kamaytirish masalalari doimiy ravishda davlat va ijtimoiy siyosatning ustuvor yo‘nalishlaridan biri bo‘lib kelgan. Shu bilan birga, ushbu masalalarni samarali hal qilish nafaqat huquqni muhofaza qiluvchi organlar, balki ta‘lim va tarbiya tizimi bilan chambarchas bog‘liq. Ta‘lim va tarbiya nafaqat yosh avlodning bilimini oshirish, balki ularning axloqiy qadriyatlarini shakllantirish, huquqiy ongini rivojlantirish va ijtimoiy mas‘uliyatini oshirishda muhim vosita hisoblanadi. Shu nuqtai nazardan, huquqbuzarliklar profilaktikasida ta‘lim va tarbiyaga alohida e‘tibor qaratish, tizimli va samarali chora-tadbirlarni ishlab chiqish va amalga oshirish zarurati mavjud. O‘zbekistonda yoshlarning ijtimoiy, axloqiy va huquqiy tarbiyasiga alohida e‘tibor berish uzoq yillardan buyon dolzarb masala bo‘lib kelgan. Maktab va oliy ta‘lim muassasalari, shuningdek, oilalar, mahalla va jamoatchilik institutlari yoshlarning shaxsiy va fuqarolik mas‘uliyatini shakllantirishda beqiyos ahamiyatga ega. Ushbu institutlar orqali yoshlar jamiyatdagi axloqiy me‘yorlar, qonuniy normalar va ijtimoiy qoidalarni o‘zlashtiradi, o‘z fikrini konstruktiv ifoda etish, muammolarni hal qilish va ijtimoiy majburiyatlarni bajarish qobiliyatini rivojlantiradi. Shu tarzda, ta‘lim va tarbiya nafaqat bilim beruvchi, balki yoshlarning axloqiy, huquqiy va ijtimoiy ongini shakllantiruvchi asosiy ijtimoiy institut sifatida xizmat qiladi. Ta‘lim va tarbiyaning huquqbuzarliklar profilaktikasidagi o‘rni bir necha jihatdan namoyon bo‘ladi. Birinchidan, ta‘lim jarayoni yoshlarning huquqiy bilimini oshirish va huquqiy ongini shakllantirish orqali jinoyatchilikka qarshi samarali vosita sifatida ishlaydi. Maktab va oliy ta‘lim muassasalarida huquqiy mavzularni chuqur o‘rgatish, amaliy mashg‘ulotlar, rolli o‘yinlar va case-study tahlillari yoshlarni real hayotiy vaziyatlarda qonuniy va axloqiy qarorlar qabul qilishga o‘rgatadi. Bu esa ularning xulq-atvori va qarorlarining ijtimoiy oqibatlarini anglashga, shuningdek, o‘z harakatlariga mas‘uliyat bilan yondashishga imkon yaratadi. Ikkinchidan, tarbiya jarayoni yoshlarning axloqiy va ijtimoiy qadriyatlarini rivojlantirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Oila, maktab, mahalla va jamoatchilik tashkilotlari orqali beriladigan tarbiya yoshlarni ijobiy xulq-atvor, mas‘uliyat hissi va fuqarolik pozitsiyasiga ega bo‘lishga yo‘naltiradi. Tarbiya jarayoni yoshlarni ijtimoiy me‘yorlar, axloqiy qadriyatlar va qonun normalarini tushunishga o‘rgatadi, shuningdek, ularni jamiyatdagi ijtimoiy muammolarni konstruktiv tarzda hal qilishga tayyorlaydi. Masalan, mahallalarda tashkil etilgan yoshlar klublari, sport va madaniy tadbirlar orqali yoshlar ijtimoiy va huquqiy ko‘nikmalarni mustahkamlaydi, o‘zaro hurmat va hamkorlik tamoyillarini o‘rganadi. Uchinchidan, innovatsion va interaktiv ta‘lim usullari ta‘lim va tarbiyaning samaradorligini oshiradi. Multimedia vositalari, onlayn platformalar, simulyatsiya mashg‘ulotlari va interaktiv darslar orqali yoshlar real hayotiy vaziyatlarni tahlil qiladi, xatolar va ularning oqibatlarini ko‘radi, huquqiy va axloqiy qarorlar qabul qilish ko‘nikmalarini rivojlantiradi. Shu bilan birga, ularning huquqbuzarliklar sodir etish

ehtimoli sezilarli darajada kamayadi. Shuningdek, ta'lim va tarbiyaning fuqarolik madaniyatini shakllantirishdagi o'rni ham katta ahamiyatga ega. Yoshlar o'z huquq va majburiyatlarini bilishi, qonunlarni hurmat qilishi, jamiyatdagi ijtimoiy va axloqiy qadriyatlarni anglab, konstruktiv qarorlar qabul qilishi lozim. Fuqarolik madaniyati yoshlarni ijtimoiy barqaror va qonuniy madaniyatga ega bo'lgan fuqaro sifatida shakllantiradi, bu esa huquqbuzarliklarni oldini olishda samarali mexanizm sifatida xizmat qiladi.

ASOSIY QISM

Huquqbuzarliklarning oldini olish va jamiyatda qonun ustuvorligini ta'minlash masalalari nafaqat ichki ishlar organlarining vazifasi, balki ta'lim va tarbiya tizimining bevosita vazifalaridan biridir. Ta'lim va tarbiya yosh avlodning shaxsiy va ijtimoiy xulq-atvorini shakllantirishda, ularning huquqiy ongini rivojlantirishda, axloqiy va madaniy qadriyatlarni o'zlashtirishda, shuningdek, ijtimoiy mas'uliyatni targ'ib qilishda muhim vosita sifatida xizmat qiladi. Shu nuqtai nazardan, huquqbuzarliklar profilaktikasida ta'lim va tarbiyaga alohida e'tibor qaratish, tizimli va izchil chora-tadbirlarni amalga oshirish zarurati mavjud. Birinchidan, ta'lim jarayoni yoshlarning huquqiy ongini shakllantirishning asosiy mexanizmi hisoblanadi. Maktab va oliy o'quv muassasalarida huquqiy mavzularni o'rgatish, amaliy mashg'ulotlar, rolli o'yinlar va case-study tahlillari orqali yoshlar o'z xatti-harakatlarining ijtimoiy va huquqiy oqibatlarini anglay boshlaydi. Masalan, jinoyat va ma'muriy huquqbuzarliklar bo'yicha vaziyatlarni tahlil qilish yoshlarni tanqidiy fikrlashga, muammoni hal qilishga va qonuniy yechim topishga o'rgatadi. Shu tarzda, ta'lim jarayoni nafaqat bilim berish bilan cheklanmay, balki yoshlarning axloqiy qarorlar qabul qilish qobiliyatini rivojlantiradi va ularda ijtimoiy mas'uliyatni shakllantiradi. Ikkinchidan, tarbiya jarayoni yoshlarning axloqiy va ijtimoiy qadriyatlarini rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega. Oila, maktab, mahalla va nodavlat tashkilotlar orqali beriladigan tarbiya yoshlarni ijobiy xulq-atvor, mas'uliyat hissi va fuqarolik pozitsiyasiga ega bo'lishga yo'naltiradi. Tarbiya jarayoni yoshlarni ijtimoiy me'yorlar, huquqiy normalar va axloqiy qoidalarni anglashga o'rgatadi, shuningdek, ularni jamiyatdagi ijtimoiy masalalarni konstruktiv tarzda hal qilishga tayyorlaydi. Misol uchun, mahallalarda tashkil etilgan yoshlar klublari, sport va madaniy tadbirlar orqali yoshlar ijtimoiy va huquqiy ko'nikmalarni o'zlashtiradi, o'zaro hurmat va hamkorlik tamoyillarini o'rganadi. Uchinchidan, innovatsion va interaktiv ta'lim usullari ta'lim va tarbiyaning samaradorligini oshiradi. Multimedia vositalari, onlayn platformalar, simulyatsiya mashg'ulotlari va interaktiv darslar orqali yoshlar real hayotiy vaziyatlarni tahlil qiladi, xatolar va ularning oqibatlarini ko'radi, huquqiy va axloqiy qarorlar qabul qilish ko'nikmalarini rivojlantiradi. Shu bilan birga, yoshlar huquqbuzarliklar sodir etish ehtimolidan samarali himoya qilinadi. To'rtinchidan, ta'lim va tarbiya jarayonida fuqarolik madaniyatini shakllantirish muhim vazifalardan biridir. Yoshlar o'z huquq va majburiyatlarini bilishi, qonunlarni hurmat qilishi, jamiyatdagi ijtimoiy va axloqiy qadriyatlarni anglab, konstruktiv qarorlar qabul qilishi lozim. Fuqarolik madaniyati yoshlarni ijtimoiy barqaror va qonuniy madaniyatga ega bo'lgan fuqaro sifatida shakllantiradi, bu esa huquqbuzarliklarni oldini olishda samarali mexanizm sifatida xizmat qiladi. Beshinchidan, ta'lim va tarbiya tizimining huquqbuzarliklar profilaktikasidagi

ahamiyati ijtimoiy integratsiya va rehabilitatsiya jarayonlarida ham namoyon bo'ladi. Jamiyatdan ajratilgan yoki xatolik qilgan yoshlarni qayta ijtimoiylashtirish, ularga axloqiy va huquqiy normalarni o'rgatish jarayonida ta'lim muassasalari, mahalla institutlari va jamoatchilik tashkilotlari bevosita ishtirok etadi. Shu bilan birga, profilaktika inspektorlarining ishini qo'llab-quvvatlaydigan dasturlar orqali yoshlarning xulq-atvori ijobiy yo'nalishda o'zgaradi va jinoyatchilik darajasi sezilarli darajada kamayadi. Oltinchidan, ta'lim va tarbiyaning samaradorligini oshirish uchun davlat siyosati va ijtimoiy institutlar bilan hamkorlik alohida ahamiyatga ega. Ta'lim muassasalari, oila va mahalla institutlari o'rtasida tizimli va uzviy hamkorlik o'rnatish, interaktiv va innovatsion usullarni joriy etish, yoshlarning huquqiy va axloqiy tayyorgarligini mustahkamlash bo'yicha izchil chora-tadbirlarni amalga oshirish zarur. Shu tarzda, ta'lim va tarbiya tizimi huquqbuzarliklarning ildizini bartaraf etuvchi eng samarali ijtimoiy mexanizmga aylanadi.

XULOSA

Ta'lim va tarbiya tizimi huquqbuzarliklarni oldini olish va jamiyatdagi ijtimoiy barqarorlikni ta'minlashdagi eng samarali ijtimoiy mexanizmlardan biri sifatida namoyon bo'ladi. U yosh avlodning shaxsiy va ijtimoiy xulq-atvorini shakllantirish, huquqiy va axloqiy ongini rivojlantirish, ijtimoiy mas'uliyatni oshirish, shuningdek, profilaktika inspektorlarining ishini qo'llab-quvvatlashda beqiyos ahamiyatga ega. Shu nuqtai nazardan, ta'lim va tarbiyani takomillashtirish, interaktiv va innovatsion usullarni joriy etish hamda yoshlarning huquqiy va axloqiy tayyorgarligini oshirish huquqbuzarliklar profilaktikasining samaradorligini sezilarli darajada oshirish imkonini beradi.

Birinchidan, ta'lim jarayoni yoshlarning huquqiy bilimini oshirish va ongini shakllantirishda markaziy rol o'ynaydi. Maktab va oliy ta'lim muassasalarida huquqiy mavzularni chuqur o'rgatish, amaliy mashg'ulotlar, rolly o'yinlar va case-study tahlillari yoshlarni real hayotiy vaziyatlarda qonuniy va axloqiy qarorlar qabul qilishga o'rgatadi. Shu tarzda, ular xulq-atvori va qarorlarining ijtimoiy oqibatlarini oldindan anglashga, o'z harakatlariga mas'uliyat bilan yondashishga imkon yaratadi. Bu esa jinoyatchilik darajasini kamaytirish va profilaktika samaradorligini oshirishda muhim omil bo'ladi.

Ikkinchidan, tarbiya jarayoni yoshlarning axloqiy va ijtimoiy qadriyatlarini rivojlantirishda katta ahamiyatga ega. Oila, maktab, mahalla va jamoatchilik institutlari orqali beriladigan tarbiya yoshlarni ijobiy xulq-atvor, mas'uliyat hissi va fuqarolik pozitsiyasiga ega bo'lishga yo'naltiradi. Tarbiya jarayoni yoshlarni ijtimoiy me'yorlar, axloqiy qadriyatlar va qonun normalarini anglashga o'rgatadi, shuningdek, ularni jamiyatdagi ijtimoiy muammolarni konstruktiv tarzda hal qilishga tayyorlaydi. Shu bilan birga, yoshlarning jamiyatga foydali faoliyat bilan shug'ullanishi, axloqiy qadriyatlarni o'zlashtirishi va qonuniy me'yorlarga rioya qilishi huquqbuzarliklar profilaktikasini yanada samarali qiladi.

Uchinchidan, zamonaviy texnologiyalar va interaktiv o'qitish usullari ta'lim va tarbiyaga qo'shimcha samaradorlik beradi. Multimedia vositalari, onlayn platformalar, simulyatsiya mashg'ulotlari va interaktiv darslar orqali yoshlar real hayotiy vaziyatlarni tahlil qiladi, xatolar va ularning oqibatlarini ko'radi, huquqiy va axloqiy qarorlar qabul qilish ko'nikmalarini rivojlantiradi. Shu orqali ular huquqbuzarlik sodir etish ehtimolidan

samarali himoyalanaadi. Bu esa profilaktika inspektorlarining ish samaradorligini sezilarli darajada oshiradi.

To‘rtinchidan, ta’lim va tarbiyaning fuqarolik madaniyatini shakllantirishdagi roli muhimdir. Yoshlar o‘z huquq va majburiyatlarini bilishi, qonunlarni hurmat qilishi, jamiyatdagi ijtimoiy va axloqiy qadriyatlarni anglab, konstruktiv qarorlar qabul qilishi lozim. Fuqarolik madaniyati yoshlarni ijtimoiy barqaror va qonuniy madaniyatga ega bo‘lgan fuqaro sifatida shakllantiradi, bu esa huquqbuzarliklarni oldini olishda samarali vosita hisoblanadi.

Beshinchidan, ta’lim va tarbiya tizimi huquqbuzarliklarni oldini olishda ijtimoiy integratsiya va rehabilitatsiya jarayonlarida ham ahamiyatga ega. Jamiyatdan ajratilgan yoki xatolik qilgan yoshlarni qayta ijtimoiylashtirish, ularga axloqiy va huquqiy normalarni o‘rgatish jarayonida ta’lim muassasalari, mahalla va jamoatchilik institutlari faol ishtirok etadi. Shu bilan birga, profilaktika inspektorlarining ishini qo‘llab-quvvatlaydigan dasturlar orqali yoshlarning xulq-atvori ijobiy yo‘nalishda o‘zgaradi va jinoyatchilik darajasi sezilarli darajada kamayadi.

Shuningdek, davlat siyosati va ijtimoiy institutlar bilan uzviy hamkorlik ta’lim va tarbiyaning samaradorligini oshirishda muhimdir. Ta’lim muassasalari, oila va mahalla institutlari o‘rtasida tizimli va uzviy hamkorlik o‘rnatish, interaktiv va innovatsion usullarni joriy etish, yoshlarning huquqiy va axloqiy tayyorgarligini mustahkamlash bo‘yicha izchil chora-tadbirlarni amalga oshirish lozim. Shu tarzda, ta’lim va tarbiya tizimi huquqbuzarliklarning ildizini bartaraf etuvchi eng samarali ijtimoiy mexanizmga aylanadi.

Xulosa qilib aytganda, ta’lim va tarbiyani takomillashtirish, interaktiv va innovatsion usullarni joriy etish, yoshlarning huquqiy va axloqiy tayyorgarligini oshirish va fuqarolik madaniyatini rivojlantirish orqali huquqbuzarliklarning oldini olish samaradorligini sezilarli darajada oshirish mumkin. Shu bilan birga, profilaktika inspektorlarining ish samaradorligi yaxshilanadi va jamiyatda qonun ustuvorligi, ijtimoiy barqarorlik va xavfsizlik ta’minlanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Abduqahhorov, T. Huquqbuzarliklarni oldini olish va jamiyat xavfsizligi. Toshkent: Huquq, 2020.
2. Islomov, S. Profilaktika tizimi va fuqarolar bilan hamkorlik. Toshkent: IIV Nashriyoti, 2019.
3. Karimova, N. Davlat boshqaruvi va huquqbuzarliklar profilaktikasi. Toshkent: Akademiya Nashriyoti, 2021.
4. Murodov, J. Hududiy monitoring va jinoyatchilikni oldini olish. Toshkent: Adabiyot va Huquq, 2021.
5. Home Office. Crime Prevention and Community Safety. London, 2018